

Sl.No. :

नामांक			Roll No.			

No. of Questions – 30

SS-12-Sanskrit Sah.

No. of Printed Pages – 7

यहाँ से काटिए

उच्च माध्यमिक परीक्षा, 2019
SENIOR SECONDARY EXAMINATION, 2019

संस्कृत साहित्यम्

समय : 3¼ (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णाङ्क : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्य निर्देशाः

- 1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांक अनिवार्यतः लेख्यः ।
- 2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- 3) प्रत्येकं प्रश्नस्योत्तरम् उत्तरपुस्तिकायामेव देयम् ।
- 4) प्रत्येकं प्रश्नभागस्य उत्तरं क्रमानुसारमेकत्रैव लेखितव्यम् ।

प्रश्न पत्र को खोलने के लिए यहाँ फाँड़ें

यहाँ से काटिए

1) अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

विषादप्यमृतं ग्राह्यं, बालादपि सुभाषितम् ।

अमित्रादपि सद्वृत्तममेध्यादपि काञ्चनम् ॥

क) विषाद् किं ग्राह्यम्? (एक पदेन उत्तरम्) [1]

ख) सुभाषितं कस्मात् ग्रहणीयम्? (पूर्ण वाक्येन उत्तरम्) [1]

ग) 'स्वर्णम्' इत्यस्य पर्यायं चिनुत । [1]

घ) 'मित्रम्' इत्यस्य विलोमपदं चिनुत । [1]

2) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

स्वभावतः एव मानवाः सर्वत्र विजयं कामयन्ते, । किन्तु विचारणीयोऽयं विचारो यत् कामनामात्रेण किं कश्चन स्वकर्मणि प्रयत्नं विना साफल्यं लभते? शक्तिद्वारैव सर्वं कर्तुं शक्यते । माताऽपि तनयं रोदनं विना न स्तन्यं पाययति । जगति यो यावान् शक्तिमान् भवति स तावानेव समुन्नतेः शिखरमारोहति ।

क) के स्वभावतः एव विजयं कामयन्ते? (एक पदेन उत्तरम्) [1]

ख) केन सर्वं कर्तुं शक्यते? (पूर्ण वाक्येन उत्तरम्) [1]

ग) 'माताऽपि तनयं रोदनं विना न स्तन्यं पाययति' । इत्यत्र 'पाययति' इति क्रियायाः कर्ता कः? [1]

घ) 'यावान् शक्तिमान्' इत्यत्र विशेषणपदं किम्? [1]

3) अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

सीता - यद् भवतु तद् भवतु । यथा भगवत्याज्ञापयति । (ततः प्रविशति भूम्यां निपतितः साम्रया सीतया स्पृश्यमानः सोह्लादोच्छ्वासो रामः)

सीता - जाने पुनः प्रत्यागतमिव जीवितं त्रैलोक्यस्य ।

रामः - हन्त भोः, कमेतत्?

स्पर्शः पुरा परिचितो नियतं स एव,

सञ्जीवनश्च मनसः परितोषणश्च ।

सन्तापजां सपदि यः परिहृत्य मूर्च्छा -

मानन्दनेन जडतां पुनरातनोति ॥

क) भूम्यां निपतितः सोह्लादोच्छ्वासो कः प्रविशति? (एक पदेन उत्तरम्) [1]

ख) पुनः कस्य जीवितं प्रत्यागतम्? (पूर्ण वाक्येन उत्तरम्) [1]

ग) 'शीघ्रम्' इत्यस्य पर्यायपदं किम्? [1]

घ) 'परिचितः स्पर्शः' इत्यत्र विशेष्यपदं किम्? [1]

- 4) रेखांकित पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - [3×1=3]
 क) अपरिणामोपशमो दारुणो लक्ष्मीमदः ।
 ख) चारुदत्तस्य मैत्रेयेण सह संवादः भवति ।
 ग) संस्कृत साहित्ये 'बृहत्त्रयी' इति नाम्ना त्रीणि महाकाव्यानि सन्ति ।
- 5) निम्नलिखित वाक्ययोः भावार्थः हिन्दीभाषया संस्कृतेन वा लिखत - [2×2=4]
 क) अल्पानामपि वस्तूनां संहतिः कार्यसाधिका ।
 ख) स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ।
- 6) अधोलिखितस्य श्लोकस्य अन्वयसहितं सरलम् अर्थं हिन्दां संस्कृते वा लिखत - [1½+1½=3]
 माता गुरुतरा भूमेः खात् पितोच्चतरस्तथा ।
 मनः शीघ्रतरं वाताच्चिन्ता बहूतरी त्रणात् ॥
- 7) निम्नलिखित शब्दयोः हिन्दीभाषायां आंग्लभाषायां वा अर्थं लिखत - [2]
 क) उपासते
 ख) अपरम्
- 8) 'भाग्यक्रमेण हि धनानि भवन्ति ।' इत्यत्र भवन्ति इति क्रियायाः कर्ता कः ? [1]
- 9) 'सा विरहिणी हिमालयस्थितायां अल्कापुर्यां निवसति' । इत्यत्र हिमालयस्थितायां इति पदस्य विशेष्यं लिखत । [1]
- 10) 'अहं समाधिं निवर्तयामि' इत्यत्र अहं सर्वनामस्थाने संज्ञापदस्य प्रयोगं कुरुत । [1]
- 11) 'अधुना वृद्धाश्रमे एव मातरं प्रापच्य निश्चिन्ततायाः अनुभवः क्रियेत्' । इति वाक्यं कः कस्मै कथयति? [1]
- 12) 'न हिंसनं भवेत् क्वचित्' इत्यत्र रेखाङ्कितपदस्य विलोमपदं लिखत । [1]
- 13) नाहम् अन्येन हतं सत्त्वं कदाचिदपि भक्षयामि । इत्यत्र अहम् इति कर्तृपदस्य क्रियापदं लिखत । [1]
- 14) वेदाङ्गेषु केषाञ्चित् त्रयाणां संक्षिप्तपरिचयं लिखत । [3]

- 15) कस्मिन् नाटके स्त्रीपात्राणां पूर्णतया अभावः? कति अङ्केषु विभक्तमिदं नाटकम्? [2]
- 16) कादम्बर्यां निबद्धा कथा कस्मात् ग्रन्थात् गृहीता? शुकनासः कः आसीत्? [2]
- 17) निम्नलिखित-प्रश्नानां संक्षिप्तम् उत्तरं लिखत- [3×1=3]
- क) संस्कृतस्य प्रथमः ऐतिहासिकः उपन्यासः कः?
- ख) 'ईश्वरविलासः' इति महाकाव्यस्य रचनाकारः कः?
- ग) पं. गिरिधरशर्मणा रचितायाः कस्याश्चित् कथायाः नाम लिखत ।
- 18) अधोलिखितेषु कस्यापि एकस्य छन्दसः लक्षणोदाहरणे लिखत- [3]
- क) शालिनी
- ख) द्रुतविलम्बितम्
- ग) स्रग्धरा
- 19) अधोलिखितयोः पद्यांशयोः कस्यचिदेकस्य गणचिह्नं प्रदर्शयन् छन्दसः नामोल्लेखं कुरुत - [1+1=2]
- क) क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम् ।
- ख) मम विरहजां न त्वं वत्से शुचं गणयिष्यसि ।
- 20) अधोलिखितेषु कस्यचिदेकस्य अलङ्कारस्य लक्षणोदाहरणे लिखत- [3]
- क) श्लेषः
- ख) विभावना
- ग) उत्प्रेक्षा
- 21) अधोलिखितयोः पद्यांशयोः प्रयुक्त कस्यचिदेकस्य अलङ्कारस्य नामोल्लेखपूर्वकं लक्षणं लिखत - [1+1=2]
- क) धनिनोऽपि निरुन्मादाः ।
- ख) संसार विषवृक्षस्य द्वे एव रसवत् फले ।

22) अधोलिखितम् अपठितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखत -

करौलीमण्डलस्य अन्तर्गते हिण्डौननामकनगर निकटे श्रीमहावीरजी नामके ग्रामेऽस्याः मेलायाः आयोजनं भवति । इयमपि धार्मिकमेला वर्तते । भगवान् महावीरो जैन धर्मस्य चतुर्विंशतितमः तीर्थकरो विद्यते । श्री महावीरक्षत्रे भगवतो महावीरस्य पाषाणमयी प्राचीनप्रतिमा, तत्रत्य गंभीरीनदीगर्भात् निःसृता विराजते । अस्यां मेलायां जैन धर्मावलम्बिनां साधूनां समवायोऽपि भवति । जैनैतराः गुर्जरमीणादि - जातीयकाः जनाः अपिश्रद्धया मेलायां संगताः भवन्ति ।

- क) जैनधर्मस्य चतुर्विंशतितमः तीर्थकर कः अस्ति? (एक पदेन उत्तरम्) [1]
- ख) अस्यां केषां समवायो भवति? (पूर्ण वाक्येन उत्तरम्) [1]
- ग) 'प्राचीन प्रतिमा' इत्यत्र विशेषणपदं किम्? [1]
- घ) 'जनाः अपि श्रद्धया मेलायां संगताः भवन्ति?' इत्यत्र कर्तृपदं किम्? [1]

23) अधोलिखितम् अपठितं गद्यांशं पठित्वा निर्देशानुसारं प्रश्नानामुत्तराणि लिखत -

अनेन ज्ञायते यत् श्रद्धया विनयेन श्रेयसाम् अभिवादानेन च नरः सर्वत्र सिद्धिं समधिगच्छति । हन्त ! अन्धानुकरणशीलेऽस्मिन् युगे शनैः शनैः सद्गुणास्तु अस्माभिरुपेक्ष्यन्ते । बालकाः विद्यालयेषु प्रथमदर्शने 'हाय' इति शब्देन परस्परम् अभिवादयन्ति, श्रेष्ठानां ज्येष्ठानां च चरणवन्दना तु दूरे जाता, साम्प्रतं परिवारेषु सद्गुणानां संरक्षणं शिक्षणम् आवश्यकम् अस्ति ।

- क) अन्धानुकरणशीले अस्मिन् युगे के उपेक्ष्यन्ते? (एक पदेन उत्तरम्) [1]
- ख) नरः केन सर्वत्र सिद्धिं समधिगच्छति? (पूर्ण वाक्येन उत्तरम्) [1]
- ग) 'बालकाः विद्यालयेषु अभिवादयन्ति ।' इत्यत्र क्रियापदं किम्? [1]
- घ) साम्प्रतं केषु सद्गुणानां संरक्षणं शिक्षणम् आवश्यकम्? [1]

24) प्रदत्तशब्दानां प्रयोगं कुर्वन् एकम् अनुच्छेदं लिखत - [5]

सज्जनानां संगतिः, सत्संगतिः, यादृशैः सह तादृशैः, सम्पर्केण जनः, सज्जनः, उन्नतिं प्राप्नोति, महत्प्रभावः दुर्जन संगतिः हेया, विद्या कीर्तिश्च वर्धते, करणीया

क्रमरहितानि वाक्यानि समुचितक्रमानुसारं लिखत -

- क) सिंहः कूपे अपतत् मृतश्च ।
- ख) सः बलात् सर्वान् पशून् हन्ति ।
- ग) सिंहः चिन्तयति - कूपे अपरसिंहः अवश्यमेव वर्तते ।
- घ) वने एकः सिंहः प्रतिवसति स्म ।
- ङ) शशकः सिंहं कूपे नयति ।
- च) पशवः मिलित्वा प्रतिदिनम् एकैकमृगस्य क्रमः निर्धारितवन्तः ।
- छ) शशकः वदति -मार्गे अपरः सिंहः मिलति ।
- ज) सिंहः कूपमध्ये आत्मनः प्रतिबिम्बं पश्यति ।
- झ) सिंहः कोपाविष्टः भवति ।
- ञ) सिंहः समयातिक्रमेण बुभुक्षितः

25) अधोलिखितवाक्येषु केषाञ्चित् पञ्चवाक्यानां संस्कृत भाषायाम् अनुवादं कुरुत -

[5×1=5]

- क) मैं असत्य नहीं बोलता हूँ ।
- ख) छात्र विद्यालय में खेलते हैं ।
- ग) तुझे सदा सत्य बोलना चाहिये ।
- घ) विद्यालय के चारों ओर वृक्ष हैं ।
- ङ) लता और रमेश पुस्तक पढ़ें ।
- च) वह कल जयपुर गया ।
- छ) वे दोनों कक्षा में नहीं हंसेगे ।
- ज) राजा के साथ सेनापति चला ।

- 26) अधोलिखित पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं सन्धि विच्छेदं कुरुत - [1+1=2]
 क) पावकः
 ख) विष्णोऽव
- 27) अधोलिखित पदयोः सूत्रोल्लेख पूर्वकं सन्धिं कुरुत- [1+1=2]
 क) होतृ + ऋकारः
 ख) गगन + ऊर्ध्वम्
- 28) निम्नलिखितेषु रेखाङ्कितपदेषु प्रयुक्त विभक्तेः नाम उल्लिख्य विधायकसूत्रं लिखत - [4×1=4]
 क) सुरेशः शय्याम् अधिशेते ।
 ख) जटाभिः तापसः प्रतीयते ।
 ग) अन्नस्य हेतोः वसति ।
 घ) कटे आस्ते ।
- 29) अधोलिखित पदयोः प्रयुक्त समासस्य नाम उल्लिख्य विग्रहं कुरुत - [1+1=2]
 क) अनुरूपम्
 ख) कुपुरुषः
- 30) अधोलिखित विग्रह वाक्ययोः समासं कृत्वा नामापि लिखत - [1+1=2]
 क) चोराद् भयम्
 ख) दश आननानि यस्य सः

